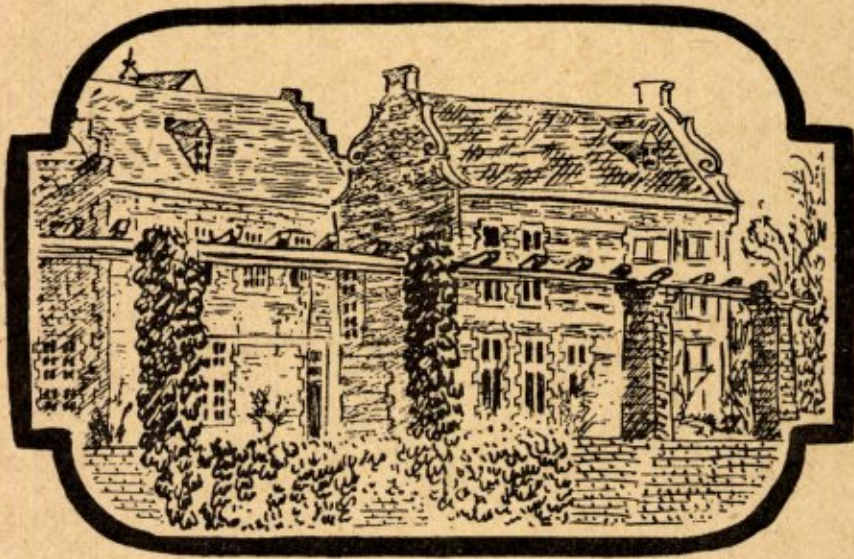

NATUUR HISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG
kring heerlen

NATUUR- HISTORISCH MAANDBLAD

ORGAAN VAN HET
NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP IN LIMBURG

XI

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD.

Redactie : Rector Jos. Cremers, Huize „Niethuysen“, Wijnandsrade; R. Geurts, Echt; Dr. W. Minis-van de Geyn, Bonnefanten 5, Maastricht; C. Willemse, arts te Eygels-hoven.

Alle correspondentie betreffende de redactie te richten aan Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn, Bonnefanten 5, Maastricht.

Administratie : Adreswijzingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen en andere administratieve aangelegenheden te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht.

Het Maandblad wordt aan alle leden van het Natuurhistorisch Genootschap gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden f 0.50, voor leden f 0.30. Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHIST. GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Adres voorzitter: Rector Jos. Cremers, Huize „Niethuysen“, Wijnandsrade. Tel. K 4447, 298.

Adres secretaresse: Mevr. Dr. H. C. Bels-Koning, Provinciale weg 276, Houthem. Tel. K 4406, 2062.

Adres penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87a, Maastricht.

CONTRIBUTIE.

Jaarlijkse contributie Natuurhistorisch Genootschap ad. f 3.50, te voldoen op postgiro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ATTENTIE

Zojuist verschenen:

Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks II, 1949.

Inhoud:

Dr. P. Maréchal:
Sur les proies des Odynerus.

A. M. Husson:
Over het voorkomen van de hamster, *Cricetus cricetus* (L.) in Nederland. (With a summary).

Dr. P. Kruizinga:
Over de ouderdom van een rolsteenbank.

Verkrijgbaar aan het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Prijs voor leden f 1.50, voor niet-leden f 3.00.

Tevens verkrijgbaar aan het Museum:

Publicaties I, 1948; voor leden f 2.—, voor niet-leden f 3.50.

A. Stärke:
„Determineertabel voor de werksterskaste der Nederlandse mieren“ à f 2.00.

A. de Wever:
„De Natuur in“, deel II, à f 1.50.

Schrijf-, Tel- en Rekenmachines

uit voorraad leverbaar

Gispén's stalenmeubelen

Reparatie en onderhoud
van alle kantoormachines

Limburgse

Kantoormachine Centrale

MAASTRICHT

St. Jacobsstraat 5
Telef. K 4400-4134

ROERMOND

Zwartbroekstraat 11
Telef. K 4750-2901

HOTEL-RESTAURANT

Bellevue

VAALS

TELEF. K 4454-234

*

Hoogst gelegen Hotel in Nederland

MODERN COMFORT

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

INHOUD: Aankondiging van de Jaarvergadering te Sittard, op 2e Pinksterdag, 29 Mei 1950, in Hotel „De Zwaan”, p. 37. — Aankondiging van de Maandvergaderingen, p. 38. — Bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap, op 1 Januari 1950, p. 38. — De Natuur in, p. 38. — Nieuwe leden, p. 38. — Voor de Jeugdleden, p. 38. — De jaargangen 1—12 (1912—1923) van het Natuurhistorisch Maandblad, p. 38. — Verslagen van de Maandvergaderingen, p. 39. — Verslag entomologenbijeenkomst op Donderdag 30 Maart 1950, p. 41. — A. M. Husson S.C.J. Enige opmerkingen over de Muizenfauna van de Sint Pietersberg en omgeving, p. 43. — H. Sanders (Roermond). Hymenoptera Aculeata III, p. 47. — W. M.-v. d. G. Boekaankondiging, p. 48.

Jaarvergadering te Sittard

OP 2e PINKSTERDAG, 29 MEI 1950 IN HOTEL „DE ZWAAN”
AANVANG HALF 12.

AGENDA:

1. Opening.
2. Verslag van de secretaresse over 1949.
3. Verslag van de penningmeester over 1949.
4. Verslag van de kascommissie over 1949.
5. Benoeming van de kascommissie voor 1950.
6. Verslag van de hoofdredactrice van het Natuurhistorisch Maandblad over 1949.
7. Bestuursverkiezing.

Aan de beurt van aftreden zijn: Dr. H. C. Bels-Koning en Dr. E. M. Kruytzer, die terstond herkiesbaar zijn.

Wegens overlijden van de heren Beckers en Grossier zijn er thans 2 vacatures. Het bestuur stelt voor te benoemen de heren C. Willemse, arts te Eygelshoven (vac. Beckers) en J. K. A. van Boven, pr., biol. cand. te Roermond. (vac. Grossier).

8. Rondvraag.
9. Sluiting.

Vertrektijden der treinen: uit Heerlen 10.25, uit Venlo 9.53, uit Weert 9.59, uit Roermond 10.21. Deelnemers uit Maastricht kunnen het best de N.S.-bus van 10.26 nemen op het Stationsplein.

Diner om 1 uur; kosten f 3.50.

Des namiddags wordt een geologisch-botanische wandeling gehouden o.l.v. de heren F. H. van Rummelen en pater P. N. van Summeren o.f.m., richting Zelfkant.

Opgave voor deelname aan het diner gaarne zo spoedig mogelijk, in elk geval vóór 24 Mei aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht (tel. K. 4400—4174).

Namens het Bestuur,
de secretaresse,
Dr. H. C. BELS-KONING.

**AANKONDIGING
VAN DE MAANDVERGADERINGEN**

Te Maastricht op Woensdag 3 Mei 1950
om 6 uur n.m. in het Museum.

Te Heerlen op Woensdag 10 Mei 1950,
om 7 uur in de R.K.H.B.S. op de Aker-
straat.

**BESTUUR VAN HET NATUURHISTORISCH
GENOOTSCHAP.**

Op 1 Januari 1950.

Voorzitter : Rector Cremers, Huize Niethuizen,
Wynandsrade. (1910).

Secretaresse : Mevr. Dr H. C. Bels-Koning,
Provinciale weg 276, Houthem (1949).

Penningmeester : P. Wassenberg,
Hertogsingel 87 a, Maastricht. (1948).

Leden : † H. J. Beckers, arts, Beek. (1920).

F H. van Rummelen, Heerlen. (1923).

M. Mommers, Heer. (1934).

Mevr. Dr W. Minis-van de Geyn,
Maastricht. (1945).

Dr E. M. Kruytzer, Maastricht. (1946).

De jaartallen geven het jaar van benoeming
aan.

Wegens het overlijden van de ondervoorzitter,
de heer Grossier, op 23 December 1949 en
van Dr Beckers op 12 Januari 1950, zijn er thans
2 vacatures in het Bestuur.

DE NATUUR IN.

Maastricht — Heerlen.

Op *Zaterdagmiddag 3 Juni* zal een excursie
gehouden worden ter bezichtiging van de or-
chideeënflora in het Gerendal.

Daar deze wandeling slechts met een be-
perkt aantal deelnemers kan gemaakt worden
is het nodig zich te voren op te geven aan het
Museum, voor 24 Mei a.s. Men ontvangt dan
persoonlijk nader bericht over uur en plaats
van samenkomst.

Weert.

Excursie op *Zaterdagmiddag 20 Mei* naar de
Ospelse Peel. Vertrek om 2 uur bij de Biester-
brug.

NIEUWE LEDEN.

Mej. F. Wintjens, Oranjeplein 2, Maastricht.
Pater G. M. Verstegen, Klooster van de Paters
Redemptoristen te Wittem.
H. W. E. Croockewit, J. J. Viottastraat 27,
Amsterdam.

VOOR DE JEUGDLEDEN.

Botanische excursies :

op *Zaterdag 6 Mei* a.s. naar het Bunder-
bos o.l.v. Br. Maurentius ; vertrek om
13.49 per N.S.-bus richting Sittard ; fiet-
sers starten om 13.30 vanaf het Sportfond-
senbad.

op *Zaterdag 27 Mei* naar het Gerendal
o.l.v. de heer P. J. van Nieuwenhoven ;
vertrek om kwart voor 2 aan het Station.
Retour Schin op Geul nemen.

Fietsers vertrekken om kwart over één op
het Stationsplein.

Vogelzangexcursies op de *Zaterdag 6 en*
20 Mei o.l.v. de heer P. Wassenberg in het
Stadspark. Bijeenkomst 's morgens om 7 uur
aan de Warenkeuringsdienst.

Vergadering op *Woensdag 10 Mei* in het Na-
tuurhistorisch Museum om 6 uur.

**DE JAARGANGEN 1—12 (1912—1923) VAN HET
NATUURHISTORISCH MAANDBLAD.**

Van onderstaande jaargangen zijn de volgen-
de afleveringen verschenen :

Jrg. 1 1912 : 1, 2, 3, 4, 5.

Jrg. 2 1913 : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8/9, 10, 11, 12.

Jrg. 3 1914 : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Jrg. 4 1915 : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Jrg. 5 1916 : 1, 2, 3/4, 5/6, 7/8, 9/10, 11/12.

Jrg. 6 1917 : 1, 2, 3/6, 7/8, 9/10, 11, 12.

Jrg. 7 1918 : 1, 2/3, 4/5, 6/7, 8/9, 10/11, 12.

Jrg. 8 1919 : 1, 2/3, 4, 5/12.

Jrg. 9 1920 : 1, 2, 3/4, 5/10, 11, 12.

Jrg. 10 1921 : 1, 2, 3, 4.

Jrg. 11 1922 : 1, 2.

Jrg. 12 1923 : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/11, 12.

Fotocopieën van de vetgedrukte nummers zijn
tegen kostprijs aan het Museum verkrijgbaar.
Van de niet vetgedrukte nummers is nog een
enkel exemplaar te koop, zolang de voorraad
strekt.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN.

te Maastricht op Woensdag 1 Maart 1950.

Aanwezig de dames Willemse-Widdershoven, Zwanikken-Indemans, Schulte, Kooyman, de Kleermaeker, Hommes, Smeets, Muskens, Lahaye-de Wit, van der Mijll Dekker, Nouwen, Minis-van de Geyn, Moubis-Bolsius, Chambille, Berendschot en de heren van Rummelen, Willemse, Zwanikken, van Noorden, Bouchoms, Hack, Vaessen, Janssen, Offermans, Nulens, Giessen, Ogg, Visser, Leysen, Wassenberg, Stevens, Br. Maurentius, Otten, van Nieuwenhoven, Sondeijker, van Boven, Camps, Krutzer, Bollen, pater van Summeren, Nijst, Brans, Wijsen, Grégoire, Jaspars, van de Gugten, Cremers, Maessen, Onstenk, Bels, Mommers, Schulte, Bingen, Beaulen en Bergholtz.

De conservator is verheugd te mogen openen met de vertoning van een mooie schenking. Van de alleroudste jaargangen van het Natuurhistorisch Maandblad zijn verschillende afleveringen reeds lang geheel uitverkocht, dit vooral ten spijt van de bibliotheken, die hun series gaarne compleet hebben. Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden heeft nu een aantal dezer zeldzame nummers laten fotocopieëren en stond ons behalve alle negatieven ook een exemplaar af van de diverse fotocopiëën.

Voor dit loyale gebaar is onzentwege grote erkentelijkheid verschuldigd aan de directeur van het Museum, Prof. Dr H. Boschma, terwijl ook Dr Brongersma en Pater Husson in deze dankwoorden betrokken worden. Elders in dit Maandblad zal een lijst der gefotocopiëerde nummers gepubliceerd worden, zodat ook andere instituten van deze geste kunnen profiteren.

Daarna laat de conservator een opgezet exemplaar van de zilvermeeuw, *Larus argentatus argentatus* ♂ juv. zien, die in het Natuurhistorisch Maandblad, jrg. 38, 1949, p. 2, abusievelijk voor een mantelmeeuw werd gehouden. Het exemplaar is in 1948 in Nuth tegen een locomotief doodgevlagen en werd door Pastoor Nillesen opgezet.

Vervolgens deelt de conservator mede, dat er weer een mooie collectie fossielen van de St. Pietersberg, geschonken door de E.N.C.I., in het Museum gearriveerd is. De heer Marks, geol. drs uit Utrecht, die terzake deskundig is, heeft gedurende enkele weken met assistentie van de heer Gytjenbeek, voor ons verzameld.

Met een woord van hartelijke dank aan bovengenoemde heren en de heer Mooser, directeur van de E.N.C.I. besluit de conservator zijn mededeling.

De heer Bels heeft enige zaden van *Ricinus communis* meegebracht om de frappante gelijkheid dezer bonen te demonstreren met de teek *Ixodes ricinus*, waarvan in het Natuurhistorisch Maandblad van deze jaargang op pag. 4 sprake was.

De heer Bels vraagt vervolgens aandacht voor het volgende :

In Kosmos, Januari 1950, S. 40—43, beschrijft de bekende Duitse vleermuizenspecialist Dr M. Eisentraut een *Myotis myotis* (vale vleermuis), die hij 11 jaar achtereen in een grot in de buurt van Berlijn geringd heeft. Daaruit trekt Eisentraut de conclusie dat het dier dus minstens 12 jaar oud is. Inmiddels heeft spreker juist dezer dagen een terugmelding gekregen, eveneens van een *Myotis myotis*, die op 1 Maart 1938 in een grot van de St. Pietersberg voor het eerst geringd is. Op 18 Febr. 1950 werd het beestje weer op dezelfde plek designaleerd. We mogen rustig aannemen, dat deze *Myotis* reeds 13 jaar of ouder is! De voorzitter feliciteert de heer Bels met dit heugelijk record!

De heer van Nieuwenhoven brengt verslag uit over een vergadering die door de Contactcommissie voor Natuur en Landschapsverzorging belegd is op 14 Januari 1950 te Amsterdam, en waar de stichting „Het Natuurfonds” in het leven is geroepen. De idee, tot vorming van dit fonds is gedeeltelijk voortgesproten uit de kringen van bos-brandweer. Hier heeft men chronisch met een tekort aan geld te kampen. En het was Jhr van Berestyn, die hiervoor graag „brandcenten” zou vragen aan alle cigarettrovers. Van de andere kant maakte men zich bij de A.N.W.B. hoe langer hoe meer bezorgd over de kwestie, waar recreatie-ruimte voor de natuurliefhebbers gevonden kan worden, nu steeds meer eigenaren hun landgoederen moeten sluiten ter voorkoming van ontluistering door vandalisme.

Omdat natuurschoon voor iedereen te genieten valt, moet de zorg ervoor aan iedereen worden opgedragen! Het Natuurfonds wil dan ook op de eerste plaats de opvoeding stimuleren in de geest van het Amerikaanse „do not touch”, ook wil dit fonds elke actie in deze richting financieel steunen en in de kosten van het herstel

van natuurschoon, waar dit, ondanks alle actie, toch schade leed, bijdragen. Daarvoor moet geld verzameld worden. Zo wil men van iedere natuurgenieter een kleine bijdrage vragen b.v. in de vorm van een zegeltje op elke wandelkaart of kampeerkaart.

Er is een raad van toezicht op het fonds, die voorstellen doet en beslissingen neemt over de besteding van het geld van het fonds. Spreker is in deze raad benoemd op voorstel van het Bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap.

De voorzitter brengt een verzoek over van Prof. van Koenigswald uit Utrecht, die voor de studie van de muizenfauna gaarne uileballen zal ontvangen; daar een dergelijk verzoek reeds eerder is binnengekomen van Pater Husson uit Leiden, stelt de voorzitter voor, het materiaal naar het museum in Maastricht te sturen, alwaar het over beide adressen verdeeld zal worden. Spr. verzoekt dringend nauwkeurige etikettering.

Kapelaan Camps heeft een stuk boom laten doorzagen, waarin een grote bonte specht zijn nest had uitgehakt. Het nest was ontijdig verlaten, daar er door een spleet in de oude boom steeds water naar binnen sijpelde.

Dan wordt eindelijk het woord gegeven aan de heer van Boven, die ons de primeur geeft van het verslag zijner reis naar de Belgische Congo; dit onderwerp had vele leden naar de vergadering gelokt, waarvan wel niemand spijt zal hebben gehad! Het ligt in de bedoeling van de heer van Boven om over enige maanden, zodra het verzamelde materiaal bewerkt zal zijn, voor onze vergadering een meer gedetailleerde causerie over de biologie van de trekmiëren te komen houden, met vertoning van projectie. Met deze belofte in het vooruitzicht dankt de voorzitter de spreker en wenst hem veel succes bij het verdere onderzoek en eindigt met een „tot weerziens”.

te Heerlen op Woensdag 8 Maart 1950.

Aanwezig de dames: Bour, Sterken, Zopp, Janssen, van Blom, Jongmans en de heren Coonen, van Loo, Willemse, Br. Arnoud, Dijkstra, Mientjes, Offermans, van Velsen, van der Kruk, Swanink, Adams, van Rummelen en Dormans.

De heer van Loo deelt mede, dat hij op 7 Maart j.l. reeds een houtbij waargenomen heeft op Erica. De heer Dijkstra vertelt aan de hand van een artikel uit het Tijdschrift der Nederlandse Heidemij een en ander over de levens-

wijze en de woongelegenheid enz. van de muskus- of bisamrat.

Daarna beantwoordt de heer van Rummelen een op de vorige vergadering gestelde vraag van de heer Mientjes, op welke gronden Prof. Nieuwenkamp in een publicatie kon spreken over een scheidingslaag in de aardkorst op een diepte van 2900 km.

Tot slot geeft de heer Dijkstra een beschouwing over het voorkomen van fasciatie's bij sommige planten en over deszelfs oorzaken. Spr. had de gelegenheid om de wetten van Mendel bij dit onderwerp te betrekken, met als voorbeeld de onderzoekingen aan klaver.

te Maastricht, op Woensdag 5 April 1950.

Aanwezig de dames: Maréchal, Minis-van de Geyn, Bels-Koning, Kooyman, Nouwen, Berendschot, Hoessels, van der Mijll Dekker, Muskens, Schulte en de heren: van Rummelen, Maréchal, Mommers, Otten, Stevens, Leysen, Storcken, Giesen, Janssen, Vaasen, Poot, Jaspars, van de Ven, Wijsen, Bouchoms, Broeder Arnoud, Sondijker, Pater Versteegen, Minis, Willemse, Maessen, Onstenk, Brongersma, Husson, Roosdorp, Grégoire, Nijst, van Sondereen, Pater van Summeren, van Noorden, Berg-holtz, Bels, Schulte, Conradi.

Na een welkomstwoord van de Voorzitter tot de heer en mevrouw Maréchal en de Leidse gasten, wordt het woord gegeven aan Dr. Maréchal uit Luik voor het houden van zijn voordracht, getiteld:

„Quelques insectes au travail”.

Cette causerie avait trait à la biologie (nidification, éthologie, reproduction) d'un certain nombre d'insectes rares (surtout Hyménoptères) vivant presque tous à la Montagne St. Pierre, en Belgique. Parmi les Lépidoptères, le conférencier a notamment cité *Thyris fenestrella*, *Toxocampa pastinum*, *Trochilium apiforme* et d'autres *Sesiidae*, enfin les *Orgyia* et le fameux *Cochliotheca crenulella* Brd., race parthénogénétique *helix* v. Sieb. A propos des *Orgyia*, de *Cochliotheca* et d'autres Papillons, M. Maréchal a développé la question de deux aspects de la parthénogenèse la parth. facultative et la parth. géographique. Après avoir fait l'historique de cette question, il a exposé la biologie générale des „*Psyche helix*” de la Montagne St. Pierre.

Le Fourmi-lion (mierenleeuw) qui s'y trouve également (quoique très localisé), et le Philan-

the-apivore (bijenwolf) qui a causé des pertes sérieuses, certaines années, aux apiculteurs de la Vallée du Geer, ont également été passés en revue, ainsi que les méthodes de lutte aptes à protéger les ruchers contre cet ennemi, occasionnellement redoutable.

Enfin, le conférencier nous a présenté l'écologie et le genre de vie de diverses Guêpes et Abeilles sauvages (*Polistes*, *Odynerus*, *Eumenes*; *Megachile*, *Osmia*, *Anthidium*), et a évoqué quelques-uns des problèmes, si intéressants, que soulève l'éthologie de ces industriels insectes.

Pour illustrer son sujet, M. Maréchal a fait circuler trois cartons (ayant figuré à l'Exposition des Réserves Naturelles de la Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon, à Anvers), où les auditeurs ont pu voir toute une série de pièces très rares, particulièrement des nidifications qu'il est exceptionnel de rencontrer dans une collection.

M. le Prof. Maréchal a mis plusieurs fois l'accent sur le fait que ces multiples raretés proviennent de la Montagne St. Pierre, région remarquable entre toutes par ses trésors botaniques et entomologiques, et a revendiqué une fois de plus, au nom des naturalistes, tant de Belgique que de Hollande, la protection officielle définitive de ce „monument naturel” sans pareil, protection pour laquelle il lutte sans arrêt depuis plus de dix ans déjà.

De Voorzitter dankt de spreker voor de instructieve voordracht hetgeen door de vele aanwezigen nog eens met een hartelijk applaus wordt bekrachtigd.

Tegen half acht werd de avond besloten.

te Heerlen, op Woensdag 12 April 1950.

Aanwezig de heren van Rummelen, Willemse, Mientjes, Rentrop, van Velsen, Starmans, van Loo en Warrink.

Dokter Willemse laat een mooie vangst circuleren, n.l. *Laphria flava* L., gevonden te Schaesberg. In het eerstvolgend maandblad zal hij aan de biologie van deze zeldzame roofvlieg een artikelje wijden.

Verder vermeldt hij als vindplaats van de vinpootsalamander (*Triton palmatus*) het moeras, gelegen tussen het kasteel Schaesberg en de Caumerbeek te Heerlen. Als vindplaats van de

boomkikvors werd hem opgegeven het z.g. Lammerbosje, dat op de grens van de Brunsummerheide en het cultuurland van de gemeente Ubach over Worms ligt.

De heer van Loo nam op 13 Maart in de Caumerbeeklaan te Heerlen in een 6 m hoge blauwspaar een broedende houtduif waar: normale broedtijd is Juni—Juli. Daar de boom aan de zaag is ten offer gevallen, is er van 't broedsel niets terecht gekomen.

VERSLAG ENTOMOLOGENBIJEENKOMST

OP DONDERDAG 30 MAART 1950.

Aanwezig de heren: Kruytzer, Maessen, Hendrix, Delnoye, Kammerer, Br. Arnoud, Pater Munsters en Pater Janssen.

Bij afwezigheid van de heer Rijk, die door ziekte verhinderd is, opent de heer Kruytzer de vergadering en spreekt de wens uit, dat de heer Rijk weer spoedig in ons midden moge zijn.

Br. Arnoud heeft 2 exemplaren van *Ephemerula vulgata* L. meegebracht, een eendagsvlieg. Dit insect vervelt 12 keer, voordat het volwassen is, en het merkwaardige is, dat het na de elfde vervelling reeds gevleugeld is. De vleugels zijn wel nog iets donkerder dan bij het volwassen dier. De bijtende mondwerktuigen zijn in dit voorlaatste stadium nog ten dele aanwezig. Br. Arnoud geeft ook nog enige bijzonderheden over het evenwichtsorgaan het z.g. „Palmen's orgaan”.

Daarna spreekt Pater Munsters over *Colias alfaciensis* Ribbe.

In de voorjaarsvergadering van 1949 is reeds gewezen op de artikelen van Berger en Fontaine in *Lambillionea* van 1947 en 1948, waarin werd vastgesteld, dat onder de naam *Colias hyale* L een dubbel species schuilgaat. Een tot nu toe als lokaal ras der Ardennen beschouwde *hyale*, bleek een nieuwe soort te zijn, dat over een ruim verspreidingsgebied met de eigenlijke *hyale* samen voorkomt en toch morfologisch en biologisch daarvan onderscheiden is. Voorlopig heeft men aan deze nieuwe species krachtens het beginsel der prioriteit de naam *alfaciensis* Ribbe gegeven, wijl deze vorm door Ribbe in 1905 voor het eerst beschreven is van de Sierra de Alfacar in Spanje. Het is een bergvorm, die iets bleker is dan die van

West- en Midden-Europa. Ons ras zou eerder *calida* verdienen te heten, een naam die in 1916 door Verity aan de soort in Zuid-Frankrijk gegeven is. Doch ook de naam *inversa* van Alpheraky in 1882 kan nog in aanmerking komen.

Het onderscheid tussen beide soorten is niet duidelijk aan te geven en uit de beschrijving alleen kan men ze moeilijk uit elkaar leren kennen. Dr. Fontaine zegt, dat geen enkel kenmerk op zichzelf afdoende is en dat men steeds moet zien of het geheel van kentekenen in dezelfde richting wijst. Wij hadden 45 exemplaren van de drie generaties uit Stein voor ons, doch de verscheidenheid bleek zo groot dat we nog steeds geen zekerheid hadden. Men moet feitelijk de twee soorten naast elkaar zien. We geloven echter niet de nieuwe soort reeds in onze collectie te hebben. Als onderscheid wordt aangegeven dat de vleugelvorm van de nieuwe soort ronder is en meer naar buiten uitgebogen, terwijl die van de eigenlijke *hyale* meer recht-af en hoekig is, verder dat de rose kleur aan hals, sprietten, poten enz. bij de nieuwe soort sterker is uitgesproken; dat het mannetje van de nieuwe soort intenser geel en het wijfje intenser wit is dan bij *hyale*; dat de bruine antemarginaalvlekken van de onderkant bij *hyale* veel krachtiger zijn en de middenvlek van de voorvleugels (onderkant) bij *hyale* overwegend een witte kern vertoont, enz. Doch dit alles blijkt bij beide soorten wisselend te zijn. Als het meest treffende kenmerk beschouwt Fontaine, dat de bovenkant der achtervleugels bij de nieuwe soort slechts een zeer zwakke aanduiding van een marginaalband heeft, gewoonlijk slechts enkele vage vlekjes of helemaal niets, terwijl bij de echte *hyale* die band meestal duidelijk is, vooral apicaal. Als tweede kenmerk geldt, dat de middenvlek op de bovenkant van de achtervleugel bij de nieuwe soort veel intenser oranje gekleurd is dan bij de echte *hyale*. Doch ook deze tekenen blijken niet doorslaggevend te zijn. Geen enkel kenmerk is bij onze 45 ex afwezig, doch het exemplaar met intens oranje middenvlek heeft krachtige marginaalbanden en de exemplaren zonder marginaalbanden hebben een bleek-oranje middenvlek.

Van de volwassen rups wordt gezegd, dat die van *hyale* steeds zonder zwarte dorsaalvlekken is, terwijl die van *alfacariensis* in alle

drie de generaties steeds die zwarte vlekken draagt en wel vier per segment. Dit teken schijnt op zich een volledig onderscheid te vormen. Vervolgens wordt nog aangegeven, dat *hyale* steeds op lucerne- en klavervelden te vinden is, terwijl *alfacariensis* uitsluitend en alleen *Hippocrepis comosa* L., tot voedselplant bezit een Papilionacee uit het kalksteengebied (paardehoeftklaver).

Welke waarde en betekenis heeft de ontdekking voor ons, speciaal in Zuid-Limburg? *Hyale* werd door ons sinds 1946 elk jaar reeds vóór half Mei waargenomen en er bestaat dus een gegronde reden om hem hier als standvlinder te beschouwen. Als verspreidingsgebied blijkt de nieuwe soort te hebben Centraal en Oost-Europa tot circa 51° NB, terwijl daarboven slechts *hyale* te vinden is. Voor België blijkt zij tot heden slechts in de zuidelijke Ardennen tot Namen gevonden te zijn. Haar gewoon vlieggebied is bovendien beperkt door de voedselplanten en volgens een bericht van Lempke is deze pas een paar jaar geleden in ons land voor het eerst gevonden en wel in de buurt van Vianen. Deze komt daarom in onze gewone flora-boeken niet voor. We kunnen dus niet verwachten, dat *alfacariensis* hier als „standvlinder” zal gevonden worden. Doch de vraag is, kan hij niet als trekvlinder voorkomen. En nu blijkt inderdaad, in tegenstelling met wat men vroeger meende, dat niet enkel *hyale* maar ook *alfacariensis* echte trekneigingen kan bezitten. Als zodanig is hij reeds in 1947 in Engeland gevangen en ook voor ons is die mogelijkheid zeker niet uitgesloten, reden genoeg om ook hier waakzaam te zijn.

De heer Hendrix, hoofdassistent bij de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst te Roermond, heeft enige ontwikkelingsstadia van schadelijke insecten meegebracht. Hij brengt eerst de graanloopkever, *Zabrus tenebrioides* ter tafel; deze soort werd in 1890 voor het eerst te Beek en een paar jaar later te Schimmert gevangen. Thans is de soort algemeen in Zuid-Limburg. Spreker schetst daarna de voortplanting, schadelijkheid en huidige stand van de bestrijding, waarvan de uitvoerige beschrijving door plaatsgebrek eerst later volgen kan. Verder toont de heer Hendrix nog de lucerne-kever (*Phytonomus variabilis*) en de modderkever (*Helephorus porculus*). Van al het gedemonstreerde materiaal staat de heer Hendrix een exemplaar

af aan de museumcollectie.

De Heer Kruytzer laat enkele kevertjes zien, die hem op 18 Febr. 1950 zijn toegezonden door Dr. Kreutzer uit Sittard; het is *Acanthoscelides obsoletus* Say, een kevertje, dat de ontwikkeling doormaakt in witte bonen. Reeds eerder werd in ons Maandblad van dit geïmporteerde kevertje gewag gemaakt. (Zie jrg. 30, blz. 39). Ook laat de heer Kruytzer aan de vergadering een mooie collectie wantsen, cicaden en blad-vlooien zien, die ons museum de vorige week ten geschenke heeft gekregen van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden.

Deze insecten zijn verleden jaar verzameld op en nabij de St. Pietersberg door de leden van de wetenschappelijke staf en het technisch personeel van het Rijksmuseum. Dr. H. C. Blöte heeft ze gedetermineerd. De verzameling bevat 5 soorten nieuw voor de Nederlandse fauna. Het ligt in de bedoeling de volledige lijst in een der volgende afleveringen van ons Maandblad te publiceren.

Mededelingen van de Commissie inzake wetenschappelijk
Onderzoek van de St. Pietersberg, No. 5.

ENIGE OPMERKINGEN OVER DE MUIZEN-
FAUNA VAN DE SINT PIETERSBERG EN
OMGEVING

door

A. M. HUSSON S.C.J.

(Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden)

Een volledig overzicht van de zoogdieren van de St. Pietersberg werd door Wagge (1938, pp. 153—156) gegeven. Deze samenvatting is nog geen vier bladzijden groot, doch zij is een unicum in de geschiedenis van het Nederlandse zoogdieronderzoek. Voor de eerste maal werd namelijk een poging ondernomen om van een klein en scherp omlind gebied een zo volledig mogelijke inventarisatie te geven. De Vleermuizen werden door Wagge in deze studie niet opgenomen. De gegevens over de „vliegende tak” van de zoogdieren waren zo talrijk dat Wagge besloot ze in een afzonderlijk hoofdstuk te behandelen. En toch was het feitenmateriaal nog gering in vergelijking met wat thans over het voorkomen van de Chiroptera in de gangen van de berg bekend is. Jaren achtereen hebben de heren L. Bels, P. J. Bels en Ir. D. C. van Schaik in de wintermaanden de St. Pietersberg doorkruist op zoek naar de ver-

blijfplaatsen van deze groep van zoogdieren. Het spreekt dan ook van zelf dat zij hierover bij de Commissie hun rapport zullen indienen. Mij werd echter verzocht van de overige zoogdieren de verspreiding en het voorkomen op de berg na te gaan.

Een dergelijk onderzoek brengt, gezien de leefwijze van de zoogdieren, vele moeilijkheden met zich mee. Wanneer de onderzoeker bovendien niet in de gelegenheid is om zelf lange tijd achtereen het terrein regelmatig te observeren, dan is hij wel aangewezen op de schaarse gegevens in de literatuur vastgelegd en op de mededelingen van anderen. Bijzonder geldt dit bij de grotere en zeldzamere dieren, die minder gemakkelijk te vangen zijn of slechts zelden waargenomen worden. Iets eenvoudiger lijkt het bij de micromammalia, omdat door het werken met valletjes vlugger een juist beeld te vormen is over het voorkomen in een bepaald biotoop en over de populatiedichtheid. Bosmuis, rosse woelmuis, bosspitsmuis en huisspitsmuis zijn gemakkelijk te vangen, doch de zeldzame soorten worden slechts heel „toevallig” in de valletjes aangetroffen. Voor een onderzoek is het echter van belang te weten welke kleine zoogdieren in een bepaald gebied te verwachten zijn. En nu is gebleken dat voor dit eerste orientatiewerk het analyseren van braakballen van uilen een onschatbaar hulpmiddel is. Uilen zijn uitmuntende muizenvangers. De prooidieren worden met huid en haar ingeslikt; in de maag vindt de vertering plaats en de onverteerbare resten worden als „braakballen” uitgespuwd. Met weinig moeite zijn dan in deze ballen botjes en schedeltjes van de onfortuinlijke muizen terug te vinden. De kerkuil, *Tyto alba guttata* (Brehm), is het minst kieskeurig in het samenstellen van haar menu, zodat de kleine viervoeters die 's nachts op pad zijn de kans lopen door de kerkuil gegrepen te worden. Het maagzuur van deze uil tast de skeletdelen nagenoeg niet aan, met het gevolg dat de resten meestal wel te determineren zijn. Toch geeft de analyse van de prooidieren geen juist kwantitatief en kwalitatief inzicht in de muizenbevolking die in het jachtgebied van de kerkuil voorkomt. Het ontbreken van een soort in de uileproppen duidt er dan ook geenszins op, dat die soort in het jachtgebied niet voorkomt. Zo zijn b.v. in Nederland (in tegenstelling met Duitsland en Luxemburg) in braakballen geen

resten aangetroffen van de hazelmuis en de eikelmuis, ofschoon toch de laatste in sommige gedeelten van Zuid-Limburg vrij talrijk te noemen is. Wanneer de voedseltochten van uil en prooidier niet gesynchroniseerd zijn is er eveneens minder kans om het prooidier in de ballen aan te treffen. Verder zijn verschil in jachtgebied van beide partijen en de aversie van de uil voor een bepaalde soort eveneens factoren, die het al of niet aanwezig zijn van de muizensoort in de braakballen bepaalt.

Van belang is het dus om eerst na te gaan of in het te onderzoeken gebied ook een uil jaagt. In de literatuur mocht ik geen gegevens over braakballen op de St. Pietersberg of in naaste omgeving verzameld, vinden. Derhalve werd een bezoek gebracht aan de oude kerktoeren van Sint Pieter en enige boerderijen. Alleen in de verlaten kerktoeren werd een partijtje braakballen aangetroffen. Van de uil zelf was echter geen spoor te vinden en de toestand van de gevonden braakballen wees er op, dat zij al zeer oud moesten zijn. Op de berg zelf schijnt momenteel geen kerkuil te huizen.

Meer succes gaf het onderzoek op de linker Jekeroever. Reeds in April 1948 was een grote partij braakballen verzameld op de binnenplaats van 't kasteel Neercanne, waar in een gat in de mergelwand een kerkuil haar braakballen deponeerde. Eind 1949 kwam de uil daar nog voor, hoewel de ballen nu op een andere plaats te vinden waren. Ook op de boerderij Nekum huist een kerkuil en eveneens werden daar uileproppen verzameld.

In nevenstaande tabel is het resultaat van enige analyses gegeven. Een grote partij débris werd alleen onderzocht op het voorkomen van spitsmuizen. In kolom 4 zijn deze gedetailleerd weergegeven, terwijl volstaan werd met slechts het aantal te noteren van de overige muizen.

Hoewel niet bekend is waar de kerkuilen van de drie genoemde localiteiten precies hun jachtgebied gehad hebben, moet het toch wel heel toevallig zijn, wanneer niet minstens één van hen op de St. Pietersberg zelf regelmatig gejaagd heeft. Met vrij grote zekerheid kan derhalve aangenomen worden dat de muizen in de navolgende tabel genoemd ook werkelijk op de berg voorkomen.

Het verkregen inzicht in het voorkomen van de micromammalia moet nu verder geverifieerd

	Kasteel Neercanne April 1948	Kerktoeren Sint Pieter April 1949	Boerderij Nekum Juni 1949	Kasteel Neercanne Aug. 1948
Bosspitsmuis	22	25	6	106
Dwergspitsmuis	3	1	3	10
Waterspitsmuis	—	—	—	8
Veldspitsmuis	2	4	1	9
Huisspitsmuis	27	21	20	78
Rosse woelmuis	4	1	0	478
Aardmuis	5	2	1	
Veldmuis	37	36	81	
Molmuis	1	6	4	
Ondergrondse woelmuis	15	28	21	
Bosmuis	64	13	22	
Dwergmuis	2	2	1	
Huismuis	15	5	5	

en aangevuld worden door de resultaten die met muizenvalletjes te verkrijgen zijn. Momenteel is dit onderzoek nog niet beëindigd. Enkele soorten zijn nog niet gevangen, terwijl van andere te weinig gegevens aanwezig zijn om de verspreiding over de gehele berg te kunnen vaststellen.

Evenwel geeft de tabel aanleiding tot het maken van de volgende opmerkingen. *W a a g e* noemde niet het voorkomen van de rosse woelmuis, de ondergrondse woelmuis en de waterspitsmuis. Volgens hem komen vermoedelijk voor de aardmuis en de dwergspitsmuis. *S c h r e u d e r* (1945), die blijkbaar de gegevens van *W a a g e* overgenomen heeft, laat dan ook in haar lijsten deze muizen weg, behalve echter de aardmuis.

Volgens de analyses van de braakballen zou de rosse woelmuis, *Clethrionomys glareolus* (Schreb.), een zeldzame verschijning zijn op de berg. Maar dit muisje wordt nu eenmaal heel zelden in braakballen aangetroffen. Dit is een voorbeeld dat braakballen geen juist inzicht geven in de quantitative samenstelling van de muizenfauna in het gebied van een uil. De oorzaak hiervan moet waarschijnlijk gezocht worden in de grotere activiteit van dit muisje overdag, terwijl de kerkuil meer nachtjager is. Bovendien bewoont de rosse woelmuis een biotoop dat niet zo gemakkelijk door de kerkuil

als jachtgebied genomen wordt. Mijn ervaring met valletjes is evenwel dat bosmuis en rosse woelmuis ongeveer evenveel worden gevangen.

Het grote materiaal dat van de rosse woelmuis in geheel Zuid-Limburg verzameld is, maakt het wellicht mogelijk om uit te maken of voor Zuid-Limburg een apart geographisch ras moet aangenomen worden, een vermoeden het eerst door Stein (1931, p. 280) uitgesproken.

W a a g e neemt aan dat op de berg zowel de land- als de watervorm van de waterrat, *Arvicola terrestris* (L.), voorkomt. Gezien het onderzoek van Schreuder (1933, pp. 22—35) is dit niet waarschijnlijk. De schedeltjes in alle geanalyseerde braakballen uit Zuid-Limburg hebben de voor de landvorm zo karakteristieke sterk naar voren gebogen snijtanden van de bovenkaak. Evenwel is de systematiek van de waterrat nog niet geheel bevredigend opgelost. Tot nu toe ontbreken grote series, die een beeld moeten geven van de variabiliteit binnen de verschillende populaties. Deze woelmuis laat zich niet gemakkelijk vangen en ofschoon de molmuis in Zuid-Limburg in sommige jaren een ware plaag is, ontbreken in de Nederlandse musea grote series ervan. Tot nu toe mocht ik slechts een enkel exemplaar in handen krijgen.

Ook de ondergrondse woelmuis, *Pitymys subterraneus* (De Selys Longch.), laat zich niet gemakkelijk vangen. De kerkuil heeft er meer slag van zoals alle uileproppen uit Zuid-Limburg bewijzen. Een juiste determinatie is slechts aan het gebit mogelijk en omdat nog niet alle gevangen muizen geprepareerd zijn, is het mogelijk dat onder het materiaal een of meer exemplaren zitten.

De aardmuis, *Microtus agrestis* (L.), wordt nooit algemeen in braakballen aangetroffen. Van deze soort is het evenmin gemakkelijk een exemplaar te bemachtigen. Zowel de rosse woelmuis als de aardmuis moeten als heel oude bewoners van de St. Pietersberg beschouwd worden. Schreuder (1933, pp. 15—16) vond van deze soorten overblijfselen in lössmonsters van de berg afkomstig.

Van de overige woel- en ware muizen leveren bosmuis, *Apodemus sylvaticus* (L.), dwergmuis, *Micromys minutus* (Pallas) en veldmuis, *Microtus arvalis* (Pallas), de minste moeilijkheden op. De eerste en laatste laten zich gemakkelijk vangen en de aanwezigheid van de dwergmuis

is 's zomers te constateren door de bolvormige nesten tussen de korenhalmen. In valletjes blijft zij echter een zeldzame verschijning.

In vergelijking met de vernoemde muizen blijven de spitsmuizen een uitzondering vormen wat betreft het voorkomen in de valletjes. De bosspitsmuis, *Sorex araneus* L., wordt nogal eens aangetroffen. Minder wordt de huisspitsmuis, *Crocidura russula* (Herm.), gevangen en bepaald zeldzaam zijn veldspitsmuis, *Crocidura leucodon* (Herm.) en dwergspitsmuis, *Sorex minutus* L. Hoewel deze beide laatste met zekerheid in de braakballen gevonden zijn, mocht het tot nu toe niet gelukken ook met de valletjes succes te hebben. Uit het resultaat van de braakballenanalyses op te maken kan er voor de St. Pietersberg en omgeving zeker gesproken worden van een *Crocidura*-haard. Voor bijzonderheden over dit begrip „haard” zij verwezen naar Schreuder (1945, pp. 250—251). De *Crocidura*-schedeltjes in de braakballen werden onderscheiden volgens het kenmerk reeds door Blasius (1857, p. 139, fig. 90 en 91) gegeven. Schreuder (1945, p. 254) wekt de indruk of Miller (1912, pp. 90, 91 en 100) de ontdekker is van het verschil in verhouding tussen de paraconus van de praemolare uit de bovenkaak en de derde unicuspide. Een zeer fraaie foto van de bovenkaak van de beide *Crocidura*-soorten wordt door Bauman (1949, p. 13, fig. 2 en 25) gegeven, waaruit zeer goed het onderscheid valt af te leiden.

Het voorkomen van de waterspitsmuis, *Neomys fodiens* (Schreb.), in het Maas- en Jekerdal, die het Nederlandse deel van de St. Pietersberg begrenzen, is nog onzeker. Nu is de waterspitsmuis in Zuid-Limburg niet algemeen. Aan het lijstje door Schreuder (1945, p. 248) samengesteld, kan nog toegevoegd worden: Noorbeek, Slenaken en Bocholtz, van waar braakballen door mij geanalyseerd werden. Tijdens het onderzoek werd éénmaal een exemplaar gevangen op het terrein van de Céramique op de rechter Maasoever gelegen. Volgens de gegeven tabel zijn evenwel schedeltjes gevonden in de braakballen van het kasteel Neercanne afkomstig. Daar het Albertkanaal in de onmiddellijke nabijheid is gelegen, is het niet uitgesloten dat de prooidieren van daar afkomstig zijn. Om met zekerheid de waterspitsmuis bewoner van de berg te noemen, zal gewacht moeten worden op een vangst met een valletje.

Ofschoon bijzonder gelet werd op het voorkomen van slaapmuizen op de berg, kan thans niet meer gezegd worden, dan *W a g e r* over schreef. De eikelmuis, *Eliomys quercinus* (L.), is enige malen gevangen. Speciaal werd het bos van Neercanne in het onderzoek betrokken. Want daar toch zou de geheimzinnige zeven-slaper, *Glis glis* (L.), eens waargenomen zijn; doch mocht dit al waar zijn, tot nu toe werd alleen de eikelmuis buitgemaakt. Evenmin heeft de hazelmuis *Muscardinus avellanarius* (L.), zich laten verschalken. Dit muisje blijft een grote zeldzaamheid in Limburg. Als nieuwe vindplaats kan slechts opgegeven worden het Preusbos bij Vaals.

In deze Mededeling heb ik er van afgezien de trinaire nomenclatuur voor de soorten te gebruiken. Deze wordt in sommige Nederlandse werken over zoogdieren gebruikt, waardoor min of meer gesuggereerd wordt, dat aan eigen inlands materiaal de geographische rassen onderzocht zijn. Dit is geenszins het geval en de auteurs baseren zich op de arealen in buitenlandse werken genoemd. M.i. is het echter onverantwoord om aan het geringe materiaal, dat deze auteurs konden onderzoeken, de identiteit met de beschreven geographische rassen vast te stellen. Bovendien verkeert het gehele subspecies-onderzoek van de Westeuropese micromammalia in een beginstadium. Een eerste voorwaarde is toch iets te weten te komen over de variabiliteit binnen de afzonderlijke populaties. Dergelijke onderzoeken zijn uit West-Europa niet bekend. In een recente studie heeft *Zimmermann* (1949, p. 302, voetn. 1; p. 312, krt. 1) zich beziggehouden met de subspecies van de huismuis en wel aan de hand van een behoorlijk materiaal uit verschillende landen, ook uit Nederland. Zijn conclusie is nu dat ten Westen van Elbe en Rijn voorkomt *Mus musculus domesticus* Ruddy, 1772 en niet *Mus musculus musculus* L., zoals algemeen aangenomen werd. Zo zijn nog meer verrassingen te verwachten. Het is niet uitgesloten dat Zuid-Limburg, gezien zijn ligging en bodemgesteldheid, zal blijken een afwijkende positie in te nemen ten opzichte van overig Nederland. Onderzocht zal dan tevens moeten worden in hoeverre Zuid-Limburg zich aansluit bij Eifel en Ardennen. Een dergelijk onderzoek neemt jaren in beslag en daar de financiële zijde van het onderzoek wel een hoofd-

rol speelt, is niet te zeggen of in de naaste toekomst een resultaat te verwachten is. Dit is evenwel geen reden om dan maar helemaal niet te beginnen. Het begin is zelfs twee jaar geleden gemaakt, en van bosmuis en rosse woelmuis zijn thans van drie terreinen in Zuid-Limburg series verkregen, die een basis vormen voor een geographisch rassenonderzoek. Ook de St. Pietersberg is een zeer geschikt terrein voor een dergelijk onderzoek. De verkregen resultaten wijzen hier duidelijk op, doch het aantal gevangen dieren is nog niet erg groot en een juist kwalitatief inzicht in het voorkomen van de muizensoorten ontbreekt zelfs nog. De lacunes die bestaan, zijn voldoende belicht. En hierin ligt tevens de uitnodiging aan de leden van het Natuurhistorisch Genootschap om mee te helpen aan het vormen van een juist beeld over de muizenfauna van de langzaam verdwijnende Sint Pietersberg.

L i t e r a t u u r .

- B a u m a n n*, F., 1949. Die freilebenden Säugetiere der Schweiz. — Bern.
- B l a s i u s*, J. H., 1857. Naturgeschichte der Säugethiere Deutschlands. — Braunschweig.
- M i l l e r*, G. S., 1912. Catalogue of the Mammals of Western Europe. — London.
- S c h r e u d e r*, A., 1933. Microtinae (Rod.) in the Netherlands, extinct and recent. Verh. Kon. Akad. Wet. te Amsterdam, afd. Nat. (Tweede sectie), vol. 30, no. 1, pp. 1—37, figs. 1—17, 1 tab., 1 map.
- S c h r e u d e r*, A., 1945. Verspreiding en voorgeschiedenis der niet algemeene Nederlandse Muizen. Zool. Med., vol. 25, pp. 239—284, 11 fig.
- S t e i n*, G., 1931. Beiträge zur Kenntnis einiger mitteleuropäischen Säuger. Mitt. Zool. Mus. Berlin, vol 17, pp. 273—298.
- W a g e*, G. H., 1938. De dierenwereld van den St. Pietersberg. In: D. C. van Schaik, De Sint Pietersberg, pp. 153—186, fig. — Maastricht.
- W a g e*, G. H., 1938. De vleermuizen van den St. Pietersberg. In: D. C. van Schaik, De Sint Pietersberg, pp. 298—322, fig.
- Z i m m e r m a n n*, K. I., 1949. Zur Kenntnis der mitteleuropäischen Hausmäuse. Zool. Jahrb. (Syst.), vol. 78, pp. 301—322, 2 fig., 3 tab.

HYMENOPTERA ACULEATA III

door
H. SANDERS (Roermond)

Hier volgt nog een bespreking van enkele soorten, die in het October-nummer van het Natuurhistorisch Maandblad, Jrg. 38, 1949, werden opgegeven als nieuw voor de Nederlandse fauna.

Tachysphex helveticus Kohl.

In de tabellen der Nederlandse Graafwespen van B. E. Bouwman worden voor het geslacht *Tachysphex* 5 soorten als inlands opgegeven. Hieraan zijn sinds 1927 nog twee soorten toegevoegd door vangsten van P. M. F. Verhoeff in de duinstreek, nl. de merkwaardige soorten *Tachysphex nigripennis* Spin. en *acrobates* Kohl (Verhoeff 1942). Met de vangst van *T. helveticus* Kohl. is de lijst van de Nederlandse soorten nu wel compleet. Het is niet te verwachten dat daar nog iets bij zou komen.

Tachysphex helveticus lijkt veel op de algemene *nitidus* Spin. en is daar in het veld en ook met de gewone loupe wel niet van te onderscheiden. Ik kreeg het eerst argwaan bij het doornemen van een grotere serie *nitidus*-exemplaren. Sommige exemplaren vielen op, door een iets langere en dichtere beharing zowel op het propodaeum als op het voorhoofd. Diezelfde stukken waren op het propodaeum ook veel grover gerimpeld. De auteur F. Kohl, die de soort *helveticus* voor het eerst onderscheidde en beschreef (Kohl 1884), geeft in zijn type-beschrijving, die in het Latijn gesteld is, deze toevoeging, l.c. pag. 375: „Erwähnenswerth scheint mir noch der Umstand, dass die abstehende weissliche Behaarung des Kopfes dichter und länger ist als bei *nitidus*“. Dit klopte zeer goed. Maar op diezelfde plaats kon men lezen over *T. helveticus*: „Ist dem *T. nitidus* Spin. nahe verwandt und seine Bestimmung nicht ohne Schwierigkeiten...“.

Inderdaad is de beharing en ook het gerimpelde propodaeum niet voldoende kenmerkend, want van een vijftal exemplaren, die hierin met elkaar overeenstemmen, bleken er 3 toch nog te behoren tot *nitidus*, terwijl 2 ♀♀ tot de echte *helveticus* moeten gerekend worden (det. Verhoeff). Het zekerste kenmerk is wel de vorm van de clypeus en de bestippling van de mesopleuren. Dit laatste is ook reeds door Kohl vermeld pag. 374: „Dorsulum et mesopleurae quam in *T. nitido subtilius punctatae*“.

Verhoeff deelde mij nog schriftelijk mee, dat hij 2 ♂♂ van deze soort bezit, gevangen te Oudenrijn 28-V-1945.

Crossocerus denticrus Herr.-Schaeff.

Deze soort werd reeds opgenomen in de lijst van B. E. Bouwman, omdat de aanwezigheid in ons land wel vermoed werd. Toch heeft het tot 1946 geduurd, voordat een exemplaar gevangen werd en ook daarna zijn geen nieuwe ♀♀ of ♂♂ waargenomen. De soort moet dus wel als zeldzaam worden beschouwd. De determinatie is van G. van Rossem.

Halictus major Nyl en *Halictus viridiaeneus* Blüthg.

Van de verschillende bijengeslachten (momenteel zijn in ons land 32 genera vertegenwoordigd), vormt *Andrena* met 72 soorten de grootste groep. Daarna komt als tweede in soortenaantal het geslacht *Halictus*. Ofschoon dit genus enkele zeer interessante en mooie soorten bevat, ofschoon hun levenswijze nog allerlei raadselen inhoudt en er een verhouding bestaat tussen *Halictus* en *Sphecodes*, die practisch nog niet bestudeerd is, wordt de weetgierigheid van de apidologen door dit alles slechts matig geprikkeld. Er bestaat van de *Halictus*-soorten van ons land nog geen bewerking, zoals wij die wel kennen voor *Andrena*, *Bombus*, *Psithyrus*, *Osmia* enz. Slechts zelden wordt er in de Nederlandse werkjes iets over *Halictus* gezegd. Mij zijn uit ons land in totaal een 45 soorten bekend. Aangezien ik in de literatuur over bijen nergens hun vermelding gevonden heb, meen ik de bovengenoemde soorten als nieuw voor de Ned. fauna te kunnen opgeven.

Sphecodes niger Sich.

Verleden jaar gaf ik reeds een opsomming van de *Sphecodes*-soorten, die door mij in Midden-Limburg waren gevangen, in totaal 14. Deze lijst is nog aan te vullen met *Sphecodes subovalis* Schck., waarvan ik een ♀ ving in Lerop 16-VIII-1948. Ook zijn nog uit ons land bekend *Sphec. fuscipennis* Germ. uit de duinstreek en *Sphec. ferruginatus* Hags. en *hyalinatus* Hags. uit Zuid-Limburg. Hierbij komt nu als no. 19 de zeldzame *Sphec. niger*, een kleine soort van 5

mm. Ze is echter voldoende duidelijk te onderscheiden van de andere kleine Sphecodes-soorten, vooral door het eigenaardige middensegment (propodaeum). Dit is op het eerste horizontale gedeelte niet scherp gerand, zoals bij alle andere soorten, maar afgerond en bovendien opvallend donker-zwart glimmend. Ook het afvallende rechte gedeelte van het propodaeum is niet gerand.

De soort is uit Duitsland van meerdere plaatsen bekend, echter overal zeldzaam. Uit de aard van de zaak is het niet mogelijk voor deze ene vangst aan te geven met welke *Halictus*-soort deze *Sphec. niger* in verband staat. Als er bij nauwkeurig onderzoek meerdere vangsten zouden volgen, zal ook de gastheer wel duidelijk worden.

Nomada mutabilis Mor.

De soort is parasiet van *Andrena chrysopyga* Schck., een zeldzame bij, die door van der Vecht alleen van de S. Pietersberg wordt opgegeven (v.d.Vecht, 1928 pag. 138). Deze *Andrena* vliegt echter op meerdere plaatsen in Midden-Limburg o.a. te Maasbracht, Asselt en Lerop. Hier zelfs in behoorlijk aantal. Nadat ik in 1947 voor het eerst een aantal *A. chrysopyga* ♀♀ en ♂♂ gevangen had op een tamelijk beperkte vliegplaats, werd in 1948 met spanning uitgezien naar de aanwezigheid van *Nomada mutabilis* Mor., die als parasiet bij *A. chrysopyga* wordt opgegeven. En inderdaad werd reeds de eerste dag, dat ik de „afgesproken” plaats kon bezoeken een ♀ gevangen, 18-V-1948. Daags erna op dezelfde vindplaats ook een ♂. In 1949 werden nog enkele ♂♂ en een ♀ bemachtigd.

De soort is echter zeldzaam en zal in ons land wel niet veel verder naar het Noorden opklommen.

Sapyga similis F.

Tussen de Aculeaten neemt de familie van de Sapygidae met slechts 3 soorten in West-Europa een zeer bescheiden plaatsje in. Tot nu toe waren in Nederland pas 2 soorten gevangen, nl. *Sapyga clavicornis* L. en *S. quinquepunctata* F. Hoewel beide soorten niet uitgesproken zeldzaam zijn te noemen, zijn er toch weinig vangsten bekend. Men vindt ze haast niet op bloemen en men kan ook niet zeggen waar men ze

dan per se wél vindt. Een vangst is bijna altijd min of meer toevallig. De ♂♂ van *S. clavicornis* zitten nog al eens op de bladeren van eikenstruiken te zonnen, maar ze kennen toch niet veel rust. De hele familie is waarschijnlijk parasiet bij *Osmia* of andere verwante bijen. *S. clavicornis* vliegt in gezelschap van *Chelostoma florissomne* L. (= *Heriades maxillosus* L.), terwijl ik *S. quinquepunctata* F. zag vliegen rondom een telegraafpaal, waarin de nesten van *Osmia rufa* L. Pas aan de hand van vele kweekproeven zal men tot zekerheid kunnen komen omtrent hun leefwijze en de mogelijkheden van iedere soort wat betreft hun aanpassingsvermogen.

Sapyga similis F. is overal zeldzaam, ik ving twee ♂♂ in een dennenbos met veel vacciniumbegroeiing. Omtrent de eventuele gastheer heb ik tot nu toe niet de minste zekerheid.

Roermond, 15 Nov. 1949.

Litteratuur:

- Kohl F. F. 1884: Die Gattungen und Arten der Larriden. Verh. zool. bot. Ges. Wien.
 Vecht van der P. 1928: Hymenoptera Anthophila. *Andrena*. Fauna van Nederland, Leiden.
 Verhoeff P. M. F. 1942: Twee nieuwe graafwespen voor Nederland van het geslacht *Tachysphex* Kohl. Ent. Ber. d. XI, no. 244—246.

BOEKAANKONDIGING.

Dr. W. M. Kruseman. Nieuwere inzichten in het leven. 1948. (W. L. en J. Brusse's Uitgevers Mij te Rotterdam. Prijs gebonden f 4.90).

De schrijver behandelt in beknopte vorm de vooruitgang van de biologische wetenschap in de laatste decennien, speciaal wat betreft de ontwikkeling, erfelijkheid, voeding, energiewinning, ziektebestrijding, beweging enz. van plant en dier; als zodanig biedt dit boek voor biologisch-geschoolden, een schat van nieuwe gegevens.

Het is jammer, dat een literatuurlijst ontbreekt temeer omdat bij sommige problemen nog wel nadere verklaring gewenst zal zijn.

W. M.-v. d. G.

Stichting
HET
LIMBURGSCH
LANDSCHAP

Natuur en Landschap zijn steeds onafscheidelijk verbonden en beider belangen gaan altijd samen. Door bescherming van het landschap wordt ook de planten- en dierenwereld in bescherming genomen. Steunt daarom de Stichting „Het Limburgsche Landschap“ in haar streven en geeft U op als contribuant aan het Secretariaat:

**OUDE TWEEBERGERPOORT 1A - TELEF. 5373
MAASTRICHT**

HOTEL

Ons
Krijtland

EPEN

H. J. J. BESSEMS

TELEFOON K 4455 No. 213

gelegen nabij Onderste en Bovenste Bos, op het vuursteeneluvium van Eperheide, biedt de toerist te midden van een weelderige natuur een goed verzorgde dis en een prettige bediening.

VERKRIJGBAAR BIJ ELKE ERKENDE DROGIST

VOOR MAASTRICHT
UW HOTEL

* BEAUMONT *

*

STATIONSTRAAT
TELEFOON K 4400 3385

GOFFIN-DRUK
KWALITEITS-WERK

WIJ DRUKKEN OOK DIT BLAD

C.V. DRUKKERIJ $\frac{1}{H}$ CL. GOFFIN
NIEUWSTRAAT 9 - TEL. 2121 - MAASTRICHT

MAASTRICHT

DE HISTORISCHE STAD, RIJK AAN
MONUMENTEN, UITGANGSPUNT VOOR
TOERISTISCHE WANDELINGEN IN
HET LIMBURGSE HEUVELLAND EN
NAAR DE BEFAAMDE GROTEN VAN
DE ST. PIETERSBERG.

VERWACHT U!

INLICHTINGEN:

INFORMATIEBUREAU V.V.V.
MAASTRICHTSE BRUGSTRAAT 7
TELEFOON K 4400. No. 2814.

Ontspanningsoord Fort St. Pietersberg

MAASTRICHT - TELEFOON 2837

OP DE NOORDPUNT VAN DE ST. PIETERSBERG
IN DE ONMIDDELLIJKE NABIJHEID VAN
MAASTRICHT GELEGEN.

RIANTE VERGEZICHTEN OVER DE STAD,
DE MAAS EN DE JEKERVALLEI.

EXPL. F. A. RUTTEN